

Prilog poznavanju narodne ihtiološke nomenklature

Prilikom najpovršnijeg zanimanja za imena morskih riba duž jadranske obale nailazimo na veliku šarolikost. To može da bude pravi »delikates« za folkloriste i lingviste, ali može da stvori i nespornost, čak i među ribarima.

Nastajanje imena riba moramo promatrati kao rezultat saobraćaja našeg življa sa drugim narodima Sredozemlja i kao baštinu starosjedilaca. Ukratko, poznato je da je broj pozajmica daleko veći od originalnih imena. To nije slučaj samo kod nas, nego i kod drugih naroda Sredozemlja.

Zanimljiva je podudarnost naših i grčkih imena, tim više ako imamo u vidu veliki vremenski razmak između naseljenja Grka i dolaska Slavena na istočnu obalu Jadrana. Slavenske pridošlice su preuzele imena riba dijelom od Grka ili iz jezika i govora naroda koji su nastanjivali obalu prije dolaska Grka. Pridošlice su se na novom terenu suočile s važnijim problemima nego što je izmišljanje imena za ribe i bili su zadovoljni pozajmicama.

Krug pozajmljivanja se još ne zatvara, bar dok ne obide veće prostranstvo. Evo dokaza! Svima je dobro poznata sardina (*Clupea pilchardus*). Kod Grka je sardella, Jevreji tu ribu zovu sardin, turski ribar lovi sardayle, engleski turista traži sardine jer se na njegovom jeziku baš tako i zovu. Očigledno, u pitanju je zajednički prazvor.

Od Grka smo preuzeli, između ostalih, i ova imena: *Pagrus pagrus* (pagar), *Muraena haelena* (muringinja) itd.

Romanizirani starosjedioci su nam ostavili veliki broj raznih imena:

Scomber colias (lokarda), *Lichia amia* (liča), *Mustelus leavis* (drkona, drkovna).

Znatno je i nasljedstvo od Mletaka: *Dicentrarchus labrax* (brancin), *Mullus barbatus* (barbun), *Chrysopteryx aurata* (orada) itd.

Izborna imena obuhvataju, dobrim dijelom, ekonomski nevažne ribe, neke od njih imaju nekoliko desetina imena npr. *Corius-iulius-50*.

Prilikom nadijevanja imena narod je vršio razne kombinacije. Iz kopnene zoološke terminologije uzimamo prazaično ime pivac. Talijani ovu ribu zovu pesce galletto, Turci horozobina. Da spomenem pauka (*Trachinus drace*), miju, čak i miša (*Callionimus maculatus*).

Kao da našem narodu nedostaje mašte, pribjegava »ropskom prevodenju«. *Dente dentex* je sasvim nemaštovito preveden imenom zubatac. Nešto bolje stojimo sa

pozajmicama iz svakodnevnog života jer su mašta i asocijativna sposobnost naroda došle do izražaja. Brojni su, i lijepi, primjeri: knez, knezica, frajlica, serdar, suha, uljara, ranj (ranjenik) itd.

Primjeri iz tzv. narodne etimologije i u vezi s prekranjem tuđih imena mogu biti nelogični. Tako psa *Scynnus lichia* u Vrbovskoj zovu gluvi pas, na Visu (Komiža) gluhač, mještani Salija i Kalija ga poznaju pod imenom modrulj što je sasvim pravilno jer prema grčkom *glaukos* i francuskom le bleu naša varijanta i treba da bude modrulj. Međutim, došlo je do izmjene te grčke riječi u sasvim pogrešnu varijantu: *gloros* što doista znači gluh.

Imena biljaka su se takođe preselila u ribarstvo. Tako imamo ribu smokvu. Varijanta pika (Kali, Sali, Ist, Premuda, Silba, Veli Lošinj) podudara se sa filka (Maslinica), obje vode porijeklo od Aristotelovog termina *pfykis* što znači usnjača. Isti je slučaj sa ciplom od kefalus.

Vrijedno je spomenuti narodnu klasifikaciju riba prema staništu, odnosno vrsti dna. Ovu rijetku i zanimljivu klasifikaciju je priredio Luko Zore u »Arhivu za povjesnicu Jugoslavije«. Iskazat ću nekoliko primjera prema izvornim i novijim terminima koje je ubilježio Ante Ercegović.

Terminom »Ribe od stijene ili od kamena« nesumnjivo se misli na hridinasto dno. Ovu grupu riba narod dijeli na male i velike. Male »od stijene« su one koje, prema rasnim obilježjima svoje vrste, ne dosižu neku veću dužinu. Ako se nađe veći primjerak, onda mijenja ime. Iza imena tabinja i slinka krije se ista vrsta. Prvo ime se odnosi na manje, drugo na veće primjerke.

Među »male od stijene« spadaju glavoč (Dubrovnik), glamoč (Split) ili glavotok (Rab); u stvari to je riba iz grupe *Gobiidae*. Dubrovačke plemkinje, vladike, nosele su odore lijepih boja. Narod je, možda zaborivao kakvo je bilo slaganje boja, ali je sklad boja vladičinih odora sačuvalao u imenu šarene ribice vladike. Makarani znaju za ribu koja izbacuje jezik kao da se plazi, pa su joj dali ime plazina. Riblje meso je vrlo meko, prosto se topi u ustima kao maslac, otuda ime ribi maslikovac; inače je vrsta vladike.

Velike »od stijene« su, pored ostalih, drhtulja, kijema (kernja, kirnja, kijerna) itd.

Ribe »od longex«, odnosno, sa pješčanog dna, dijele se na divlje i pitome, velike i male. Prva podjela, naizgled neobična, sasvim je prosta; divlje su one neobičnijeg izgla-

da. Žutunga je, na primjer divlja, jer je pljosnata, pitoma je kokot jer je crvena kao pijetlova kresta.

U Cavtatu velikog ugora zovu škalkjaš, a ko ne »poraste« previše onda je glisto. Da stvar bude neobičnija murinju su nazvali ugorova majka.

Za ribe »od voge« (voga je talijanski naziv za morsku biljku, travu crne boje) kažu da su lutilice jer u proljeće se primiču kraju, u jesen nestaju na pučini. I one imaju standardnu podjelu na velike i male. Tako, na Šipanu među velike spada ovrata zbog crne pruge oko vrata. Makaranin, ma koliko bio dobar ribar, neće pogoditi o kojoj je ribi riječ jer je on naziva komarča. Male su škrpina, ili skarpec (Krk), lubin i druge.

Riba »od pjene« je, van sumnje, pelagična »plava« riba. Ovamo spadaju: srdela, gira, girica, grima (Šipan), crnoguz, bukva, ako je mala bukveljica, gavun (mešica, ako je nedorastao).

Skupni naziv za tek izmriještenu ribu je »mlijeko« ili »mliješće«.

Velika »od pjene« je trupač i orhan.

Prilikom sakupljanja jezične građe iz ihtilogije dobro je orijentisati se na neki određeni tip sredine, npr. otoke. Miroslav Hirtz je upravo tako postupio obrađujući ihtiološku terminologiju otoka: Paga, Silbe, Oliba, Zlarina, Žirja, Visa, Hvara i Korčule.

Izbor ispitanika treba pažljivo sprovesti. Ribar treba da je školovan, kako bi se povezalo znanje stečeno u školi s onim na terenu. Dobro je odabrati ljude koji osim profesionalno materijalnog interesa za ribu pokazuju i šire zanimanje.

Miroslav Hirtz je, govoreći o metodologiji svoga rada, naveo tzv. »metodu autopsije«. Ispitivač pokaže ispitaniku

»mrtvu« ribu i traži od njega da mu kaže ime te ribe. Dalje, postoji mogućnost vođenja razgovora o ribarstvu i drugim pitanjima u vezi s istraživanjem.

Čini se da je Vuk St. Karadžić, sakupljajući poslovice i riječi, bolje radio puštajući ispitanika da slobodno govori, a on je pažljivo slušao i iz govora »lovio« ono što ga je zanimalo. Takav metod daje bolje rezultate.

Tuđinska imena riba našeg mora uhvatila su dubok korijen, čak i kada postoje naši nazivi. Zašto jagluna zvati pešepada (talijanski pesce spada), crnorepicu očada (tal. occiada) ili ljulju lancarda (lanzardo) kada svaka od njih ima izvorno ime. O tome bi mogli da vode računa i nastavnici materinjeg jezika duž Jadrana. Ne samo oni! Treba mijenjati jelovnike u primorskim hotelima jer taj štampari materijal širi nepravilnosti i na goste iz unutrašnjosti. Izgovore »tako su govorili naši stari«, ne možemo prihvatiti jer ljepota i pravilnost jezika zavisi od svih koji se njime služe, a tradicija sumnjive vrijednosti ne može biti opravdanje.

L I T E R A T U R A

- Smotra dalmatinska, 1917.
- Jadranska straža, 1933.
- Ribarski kalendar, razna godišta
- Jadransko ribarstvo, 11/1939.
- Ribarski list, Sarajevo, 1936.
- Lovačko-ribarski vjesnik, 23/1914.
- Arhiv za povjesnicu Jugoslavije, knjiga 10.
- Nastavni vjesnik, knjiga 5, sv. II
- Rad JAZU: 110, 126 i 147
- Spomenik SANU, Zemun, 1925.
- Rječnik JAZU i druge publikacije.